

Dr. Mateja Čoh Kladnik

KULAŠKI PROCESI V SLOVENIJI MED LETOMA 1949 IN 1951

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana 2012

Dr. Mateja Čoh Kladnik

KULAŠKI PROCESI V SLOVENIJI MED LETOMA 1949 IN 1951

Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2012

Uredili: dr. Mateja Čoh Kladnik in Jelka Piškurić

Recenzent: dr. Milko Mikola

Lektoriranje in prevajanje: Založba Sentenca, d. o. o.

Oblikovanje: Design Demšar, d. o. o., Škofja Loka

Tisk: Tiskarna PRESENT, d. o. o.

Naklada: 750 izvodov

Na naslovnici: S škodljivimi in osebnostnimi zločinskimi namerami sta zavirala razvoj zadruge in zadružnega gospodarstva (*Vestnik mariborskega okrožja*, 19. januar 1949, št. 15, str. 3).

Publikacija je rezultat izvajanja raziskovalnega programa *Nasilje komunističnega totalitarizma v Sloveniji 1941–1990* (št. pogodbe 1000-12-2721), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

347.92(497.4)"1949/1951"
323.32(497.4)"1949/1951"

ČOH, Mateja, 1974-
Kulaški procesi v Sloveniji med letoma 1949 in 1951 / Mateja Čoh Kladnik.
- Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2012

ISBN 978-961-93300-1-2

264182016

Vse pravice pridržane. Brez predhodnega dovoljenja založnika in lastnikov avtorskih pravic ne sme biti noben del te izdaje reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oziroma na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem, ali kako drugače.

KAZALO VSEBINE

UVOD 5

ODNOS OBLASTI DO KMETOV PO KONCU VOJNE 8
Razvoj in naloge kmetijstva 8
Agrarna reforma in razvoj zadružništva 11
Prvi petletni plan 15

ODNOS OBLASTI DO KMETOV PO SPORU Z INFORMBIROJEM. 18
Ideološka in teoretična izhodišča procesa socialistične preobrazbe vasi 18
Kmečke partijske komisije 29
Partijske organizacije na vasi 33
Socialistična preobrazba vasi v praksi 36
Posledice kolektivizacije kmetijstva 45

TEMELJNE ZNAČILNOSTI SODSTVA PO KONCU VOJNE 49
Kazniva dejanja po Zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo 54
Kazniva dejanja po Zakonu o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže 60

KULAŠKI PROCESI MED LETOMA 1949 IN 1951 69
Upravno kaznovanje 70
Stališča pravosodnih ustanov do procesa socialistične preobrazbe vasi 72
Kazniva dejanja nedovoljene trgovine, špekulacije in gospodarske sabotaže 81
Kazniva dejanja proti kmetijskim obdelovalnim zadrugam 93
Rehabilitacija obsojenih kmetov 98

ZAKLJUČEK 101

SUMMARY 105

DOKUMENTI 107

VIRI IN LITERATURA 202
Viri 202
Literatura. 203

SEZNAM OBJAVLJENIH DOKUMENTOV 206

SEZNAM KRAJŠAV 209

OSEBNO KAZALO 210

UVOD

Po koncu druge svetovne vojne se je nova država znašla v zelo težkem gospodarskem položaju. Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) je ostro začrtala politično linijo ter je zavzela brezkompromisna stališča tudi med izvajanjem kmetijske politike in v odnosu do kmetov. Razvoj kmetijstva in položaj kmetov je oblast po koncu vojne usmerjala in urejala s številnimi administrativnimi ukrepi. Med prvimi, ki so neposredno prizadeli kmečko prebivalstvo, je oblast uvedla odkupe in obvezno oddajo viška pridelkov s ciljem zagotovitve preskrbe prebivalstva. Med pomembnejšimi ukrepi na kmetijskem področju, ki so močno vplivali na položaj kmetov, je treba omeniti še sistem racionirane preskrbe, agrarno reformo leta 1945, ustanavljanje kmetijskih zadrug na podlagi zakona iz leta 1946, t. i. proces socialistične preobrazbe vasi in kolektivizacije kmetijstva z ustanavljanjem kmetijskih obdelovalnih zadrug po sporu z informbirojem, sistem maksimiranih cen in uravnavanje cen na trgu, na izvajanje kmetijske politike pa je vplival tudi prvi petletni plan med letoma 1947 in 1951.

V študiji podrobneje predstavljamo t. i. proces socialistične preobrazbe vasi in kolektivizacije kmetijstva, katerega potek in organizacijske oblike je natančneje določil centralni komite KPJ na drugem plenarnem zasedanju med 28. in 30. januarjem 1949. Objavil jih je v *Resoluciji o osnovnih nalogah Partije na področju socialistične preobrazbe vasi in pospeševanja kmetijske proizvodnje*.[1] V njej je partija kot najuspešnejše sredstvo za socialistično preobrazbo vasi in pospeševanje razvoja kmetijstva postavila ustanavljanje kmetijskih obdelovalnih zadrug, ki so bile podobne sovjetskim kolhozom. Že Vladimir Iljič Lenin je namreč kot eno pomembnejših nalog v razvoju socialističnega kmetijstva izpostavil razvoj zadružništva, s katerim bi v zadruge pritegnili »*milijone kmetov*«, predvsem malih in srednje velikih. Po socialnem položaju je Lenin kmete delil v tri skupine: revni kmetje ali vaška revščina so opora delavskemu razredu, srednji kmet je njegov zaveznik, velik in bogat kmet – kulak pa razredni sovražnik.[2]

Beseda kulak v ruščini pomeni pest. Izraz je bil najprej v rabi za posojevalce denarja, trgovce in druge pridobitnike. Pozneje se je uveljavil za bogate kmete, ki so po agrarni reformi leta 1906 pridobili razmeroma velika posestva in so bili tudi finančno sposobni zaposliti delovno silo. Kot nova družbena skupina so si prizadevali ustvariti trdni srednji razred in postati konservativna politična sila na podeželju. V obdobju Leninove nove ekonomske politike (1921) so kulaki predstavljali vedno večjo grožnjo komunistični oblasti in so se uprli nasilni kolektivizaciji, ki jo je Stalin začel izvajati konec dvajsetih let 20. stoletja. V procesu kolektivizacije kmetijstva so kulaki kot razred leta 1934 izginili.[3]

Teoretična izhodišča razvoju kmetijstva po socialistični poti je torej postavil Lenin. Ta proces je po njegovem mnenju pomenil pritegniti večino kmetov »*v socialistično graditev preko zadruge, po poti postopnega vcepljanja kolektivističnih načel v kmetijstvo*«. Nasprotno je Lenin ocenjeval razvoj kapitalističnega kmetijstva, in sicer kot diferenciacijo med majhnim številom bogatih posestnikov na eni ter množico revnih in obubožanih kmetov na drugi strani. Razvoj socialističnega kmetijstva pa je pomenil združevanje razdrobljenih kmečkih

1 Resolucija o osnovnih nalogah Partije na področju socialistične preobrazbe vasi in pospeševanja kmetijske proizvodnje, *Komunist*, marec 1949, št. 2 (dalje Resolucija o osnovnih nalogah Partije).

2 Josif V. Stalin, *Vprašanja leninizma*, Ljubljana 1948 (dalje Stalin, *Vprašanja leninizma*), str. 51, 53, 261.

3 *Oxfordova enciklopedija zgodovine 2, Od 19. stoletja do danes*, Ljubljana 1993, str. 149.

posestev okoli socialistične industrije ter širjenje kolektivističnih načel *»po liniji prodaje kmetijskih proizvodov in oskrbovanja kmečkih gospodarstev z mesnimi izdelki, potem pa po liniji kmetijske proizvodnje«*. V praksi je to pomenilo kolektivno poljedelstvo, skupno obdelovanje zemlje, ustanavljanje strojnih in traktorskih postaj, razvoj različnih oblik zadrug in kolhozov ter v končni fazi ustanavljanje ogromnih sovhozov. To je bila po Leninovem mnenju edina pot za rešitev širokih kmečkih množic pred revščino in propadom. Zato se je morala trgovinska, davčna in zadružna politika partije usmeriti v to, da *»omeji izkoriščevalske težnje kulakov, dvigne blagostanje najširših kmečkih množic in izravnava skrajnosti na vasi«*. Boj proti kulakom pa bo uspešen samo, če bodo v njem poleg malih kmetov sodelovali tudi srednje veliki kmetje, ki se bodo združevali v velikih kolektivnih gospodarstvih, na katerih bodo s stroji pridelali maksimalno količino pridelkov. Boj proti kapitalističnim in kulaškim elementom na vasi pomeni prehod od individualnega kmečkega gospodarstva h kolektivnemu, zadružnemu gospodarstvu in kolhozi so bili ena od oblik tega zadružništva, je Stalin razlagal Leninovo teorijo razvoja socialističnega kmetijstva. Ta razvoj mora potekati pod naslednjim geslom: *»Opri se na vaško revščino, organiziraj trdno zvezo s srednjim kmetom, niti za trenutek ne prenehaj z borbo proti kulaštvu.«*[4]

Boj proti kapitalističnim elementom na vasi, proti kulakom, je po Stalinovem mnenju potekal v dveh fazah. V prvi je šlo za omejevanje njihovega delovanja, druga pa je pomenila *»likvidacijo kulakov kot razreda*. */…/* Ofenziva proti *kulaštvu je resna stvar. Voditi ofenzivo proti kulaštvu se pravi zlomiti kulaštvo in ga likvidirati kot razred. /…/ Voditi ofenzivo proti kulaštvu se pravi, pripraviti za stvar in udariti po kulaštvu, toda udariti tako, da si ne bo moglo nikoli več opomoči«.*[5] Vse to z namenom utrditi zvezo med delavci in kmeti.

Osnovna izhodišča KPJ v procesu socialistične preobrazbe vasi, v boju proti *»izkoriščevalskim kapitalističnim elementom na vasi«*, v boju za njihovo izrivanje in v omejevanju *»kulaško-kapitalistične eksploatacije na vasi«* ter za kolektivizacijo kmetijstva so bila enaka pravkar opisanemu boju proti velikim posestnikom v Sovjetski zvezi po oktobrski revoluciji, predvsem pa po končani državljanski vojni. Tudi v Jugoslaviji so veliki kmetje postali razredni sovražniki na vasi, špekulanti in protiljudski elementi, ki so ovirali razvoj socialističnega oziroma zadružnega sektorja kmetijstva. Minister za kmetijstvo inž. Jože Levstik je na primer na zasedanju Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (LRS) 15. februarja 1949 med drugim dejal, da so *»veliki, špekulantsko nastrojeni kmetje /…/ zaradi svojega protiljudskega koristoljubja često sabotirali izvedbo planskih nalog in zmanjševali proizvodnjo povsod tam, kjer jim to ni šlo v račun. Izrivanje takih in njim sličnih elementov iz našega kmetijstva je važna naloga«.*[6]

Novo dimenzijo v boju proti ‚kapitalističnim in drugim izkoriščevalskim elementom' je poleti 1949 postavil Josip Broz Tito, ki je v govoru makedonskim zadružnikom v Skopju kulake opredelil takole: *»Bilo bi napačno misliti, da je naziv ‚kulaški element' splošni naziv za vsakogar, ki ima 10 ali 15 ha zemlje. To je pojem sovražnika socializma, to je naziv za kapitalistične elemente na vasi. Ne moremo reči, da je meja med srednjim kmetom in kulakom. Ne moremo reči, da je srednji kmet tisti, ki ima 8 do 10 ha zemlje, kulak pa tisti, ki ima 10 do 15 ha ali več. Tako ne moremo potegniti meje. Mejo določimo takole: kdo je za socializem, kdo pa proti njemu. Če je kdo proti socializmu, je njegov sovražnik in se nič ne razlikuje od ‚kulaka', čeprav*

4 Stalin, *Vprašanja leninizma*, str. 170–175, 212, 213, 217, 219–222, 299.

5 Prav tam, str. 324–326, 354, 355.

6 Jože Levstik, O ukrepih pospeševanja kmetijstva, v: *Borcem za socialistično preobrazbo vasi, Izbor materiala o zadružništvu*, Ljubljana 1949 (dalje *Borcem za socialistično preobrazbo vasi*), str. 46.

nima niti pedi zemlje.«[7] Povojna oblast je torej kot kulake in kapitalistične elemente označila vse, ki so nasprotovali njenim ukrepom na področju kmetijstva, tiste, ki niso mogli ali želeli izpolniti predpisanih obveznosti in so nasprotovali kolektivizaciji kmetijstva po vzoru Sovjetske zveze.

Odnos do kmetov, predvsem do velikih, je partija zaostrila po sporu z informbirojem leta 1948, ko je centralni komite Vsezvezne komunistične partije (boljševikov) – VKP(b), očital KPJ, da je »*kulaška stranka*«, ki dopušča, da se na vasi razraščajo kapitalistični elementi. Ta boj je dosegel vrh med letoma 1949 in 1951, ko je bilo zaradi oviranja razvoja zadružništva in neizpolnjevanja številnih obveznosti, ki jim jih je predpisala država, upravno kaznovanih ali pred sodišči obsojenih ogromno kmetov.

Omenimo še nekaj vsebinskih poudarkov. Odnos partije do kmetov in njene prve ukrepe po koncu vojne analiziramo predvsem glede izvajanja agrarne reforme, ustanavljanja kmetijskih zadrug ter izvajanja prvega petletnega plana in njegovega vpliva na razvoj kmetijstva. Ti ukrepi so bili postavljeni administrativno in kmetje so se jim upirali na različne načine, na primer tako, da so skrivali pridelke, prijavili manj setvenih površin, kot so jih dejansko obdelali, na črno klali živino, bili so člani ilegalnih skupin ali njihovi podporniki. Posledica tega upora oziroma nasprotovanja so bili tudi sodni procesi proti kmetom, ki so se začeli jeseni 1945 in so dosegli vrh med letoma 1949 in 1951, ko se je zvrstilo predvsem veliko procesov proti velikim kmetom – kulakom. Na izvedbo teh procesov so vplivali ne samo različni ukrepi oblasti na področju kmetijstva, ampak tudi razna navodila partijskega in političnega vodstva za njihovo izvajanje. Zato je treba za razumevanje ozadja sodnih procesov proti kmetom te obravnavati širše, torej predvsem z vidika pomembnih političnih in gospodarskih ukrepov nove oblasti ter odziva ljudi na te ukrepe. Predstavljamo najpomembnejše značilnosti procesa socialistične preobrazbe vasi in kolektivizacije kmetijstva po petem kongresu KPJ in drugem kongresu KPS; partija je namreč zaostrila politiko do kmetov po sporu z informbirojem leta 1948. Podlaga za izvedbo tega procesa v praksi je bila že omenjena resolucija drugega plenuma KPJ, ki je določila pravila za izvajanje političnih in gospodarskih ukrepov oblasti na področju kmetijstva ter opredelila vlogo kmečkih partijskih komisij pri izvajanju partijske linije na vasi in partijsko linijo v zvezi z ustanavljanjem kmetijskih obdelovalnih zadrug. V nadaljevanju pišemo o temeljnih značilnostih sodstva po koncu vojne ter predstavimo organizacijo, potek in posledice sodnih procesov proti kmetom, predvsem kulaških procesov, na katerih so sodišča sodila velikim kmetom na podlagi *Zakona o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže* (ZTŠS) in *Temeljnega zakona o kmetijskih zadrugah*. Opozorimo tudi na vprašanje rehabilitacije kmetov, ki so bili obsojeni v obdobju procesa socialistične preobrazbe vasi in kolektivizacije kmetijstva. Aktualno je postalo konec šestdesetih let prejšnjega stoletja; leta 1970 pa je to vprašanje izpostavil poslanec v republiškem zboru Skupščine Socialistične republike Slovenije Ivan Pučnik.

7 Maršal Tito je govoril makedonskim zadružnikom o pomenu kmetijsko-obdelovalnih zadrug, *Kmečki glas*, 11. avgust 1949, št. 33, str. 1, 2.